

О.В.Шевченко*

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО

Отець-мітрат Тит Євген Войнаровський-Столобут – церковний та громадсько-політичний діяч кінця XIX – першої половини XX ст. – заслуговує на увагу передусім як непересічна особистість, яка намагалася підняти рівень освіти селянства та поліпшити його економічне становище. Як священник та громадський діяч він репрезентує греко-католицьке духовництво свого часу.

На сьогоднішній день не існує жодної наукової праці, в якій були б ґрунтовно вивчені всі аспекти діяльності отця-мітрата Тита Євгена Войнаровського-Столобута (1856–1938 рр.). Після смерті Т.Войнаровського товариство «Сільський господар» ухвалило рішення видати окрему книгу про його життя й діяльність. Проте цього не сталося, імовірно, через початок Другої світової війни¹. У 1961 р. за кордоном побачила світ автобіографія Т.Войнаровського під назвою «Низка споминів з мого життя»², в якій священник у публіцистичному стилі розповідає про свою працю заради добра українського народу. Ця книга значною мірою проливає світло на особистість автора, проте вона охоплює далеко не всі сфери його діяльності.

Більше даних міститься в архівному фонді о. Т.Войнаровського, матеріали якого зберігаються у відділі рукописів Львівського національного музею³, а також у Центральному державному історичному архіві України у Львові.

Народився Тит Войнаровський 16 лютого 1856 р. в с. Ляцьке-Шляхецьке Товмацького повіту (тепер Тлумацький район Івано-Франківської обл.) у родині священика⁴. Його батько, о. Петро Войнаровський, походив зі знатного козацького роду, представники якого були соратниками гетьмана Івана Мазепи. Після битви під Полтавою (1709 р.) вони змушені були емігрувати з Гетьманщини та оселитися в Галичині⁵.

Тит закінчив гімназію у Станіславі, пізніше студіював богослов'я у Львові. Після завершення навчання одружився і в 1881 р. був висвячений на священника. Першу душпастирську посаду одержав в Олеші⁶. Свої священницькі обов'язки о. Т.Войнаровський розумів дуже широко. Усі села, в яких він душпастирював, відрізнялися найкращими читальнями та іншими національними установами⁷.

Особливу увагу Т.Войнаровський приділяв вихованню молодого покоління. Усупереч труднощам, які йому створювала влада, о. Тит засновував українськомовні школи і дбав, щоб у них працювали висококваліфіковані національно-свідомі педагоги⁸. Будучи парохом с. Балинець, він сприяв викоріненню у цьому селі неписьменності. Окрім того, багатьох хлопців посилав для продовження навчання до Коломиї, де утримував своїм коштом бурсу⁹. У 1904 р. повітовий суд у Коломиї призначив його співопікуном трьох неповнолітніх дітей свого померлого родича о. Івана Войнаровського¹⁰.

У 1908 р. філія Руського педагогічного товариства заснувала у Гвіздці біля Коломиї приватну народну школу. Спочатку вона була однокласною, потім створили три класи. Відвідувало навчальний заклад близько 80 дітей. На утримання школи Т.Войнаровський у головній управі товариства зробив одноразову пожертву у сумі 1500 корон і пообіцяв, що й надалі буде щомісяця жертвувати свої кошти. Таким чином, Руське педагогічне товариство щомісяця виплачувало на потреби школи з грошей Т.Войнаровського 110 корон. Для порівняння

* Шевченко Ореста Вікторівна – аспірантка Львівського національного університету імені Івана Франка.

e-mail: oresta.shevchenko@yahoo.com

варто зауважити, що сума, необхідна для утримання цього навчального закладу протягом цілого року, становила 1400 корон. Проіснувала школа до приходу російських військ під час Першої світової війни¹¹.

Багато зусиль священник вклав у розвиток організації «Діточа оселя» в с. Підлютім¹². У 1926 р. отримав звання добродія Пласту із правом носити відзнаку вдячності Українського пластового уряду «за визначну поміч і працю» на користь Пласту¹³.

Священик не оминув своєю увагою і проблему алкоголізму, яка була дуже гострою в Коломийському повіті. Він скликав у Балинці повітове віче і підготував адаптований до селянської психології реферат, який справив на слухачів таке враження, що всі вони зобов'язалися вести у своїх селах антиалкогольну агітацію¹⁴.

Т.Войнаровський був серед українських діячів, що провадили з польською владою переговори щодо заснування українського університету у Львові. Але цей задум не був реалізований через негативне ставлення до українців прем'єр-міністра Ст.Грабського. Хоча заради справедливості треба зауважити, що уряд Є.Петрушевича та професори Таємного українського університету також не сприйняли цієї ідеї з ентузіазмом, стверджуючи, що не хочуть приймати університету «з рук поляків»¹⁵.

У квітні 1883 р. о. Т.Войнаровський був іменованій «сотрудником» при архикафедральній церкві св. Юра у Львові. У 1884 р. призначений парохом у с. Кулачківці, де виступив з ініціативою побудови нової церкви (будівництво храму було завершено в 1886 р.¹⁶). У 1888 р. він став парохом с. П'ядик. Перебуваючи на цій посаді, Т.Войнаровський протягом одного року розпарцелював поміщицькі землі в Кам'янках Малих¹⁷.

У 1891 р. Т.Войнаровський став парохом у с. Топорівцях, де розпарцелював маєток князя Романа Пузини між біднішими селянами. Проте багатші відмовились купувати землі, оскільки агітатори Української радикальної партії переконали їх, що найближчим часом цар видасть закон, згідно з яким панські маєтки будуть передані селянам безкоштовно¹⁸. Діяльність священника була успішною значною мірою завдяки тому, що йому вдалося переконати керівництво банків у доцільності надання українським селянам кредитів під невеликі відсотки¹⁹. Щоб ще більше спростити покупцям доступ до отримання кредитів, він узяв участь у заснуванні у Львові Земельного іпотечного банку²⁰.

Запорукою свого успіху у справі парцеляції Т.Войнаровський вважав повну довіру селян до нього. Щоб не давати підстав сумніватися у своїй безкорисливості, священник не брав ніякої винагороди від поміщика, чий ґрунт розпарцелював і подавав покупцям точний звіт про використання їхніх грошей²¹.

Т.Войнаровський також намагався допомогти селянам вигідно продати вирощений урожай. Значна кількість жителів Балинець і навколишніх сіл вирощувала на продаж тютюн. Уряд, закупаючи його, не сплачував належну ціну, а в декого весь урожай тютюну представники влади забирали безкоштовно. Довідавшись про це, священник у відкритому листі звернувся до скривджених селян із проханням надати йому відповідні документи, щоб він зміг надіслати скаргу до українських послів в австрійському парламенті²². Зрозумівши через деякий час, що змусити владу виплатити повну вартість придбаного тютюну не реально, він порадив селянам не вирощувати цю культуру, а замість неї перейти на цукровий буряк²³.

У 1917 р. загальні збори членів Крайового кредитового товариства одноголосно обрали Т.Войнаровського членом наглядової («надзірної») ради²⁴. Священик був також членом торгівельно-промислової палати «Достава»²⁵. Активну участь він брав у діяльності організації «Сільський господар» – у 1918–1921 рр. Т.Войнаровський був заступником голови цього товариства, а у 1929–1936 рр. –

його головою²⁶. У 1934 р. міністр рільництва і рільничих реформ прийняв рішення затвердити його як голову «Сільського господаря» на посаді віце-президента Львівської хліборобської палати²⁷. У спогадах самого священика читаємо, що товариствам «Сільський господар» і «Збут худоби» (засноване з метою полегшення селянам продажу сільськогосподарських тварин без участі посередників) він приділяв особливо багато часу, оскільки їх діяльність найбільше сприяла економічному розвитку українського галицького селянства. Проте, коли згодом до нього ввійшла інтелігенція Львова, це товариство «розминулося» зі своєю первісною метою й Т.Войнаровському, за його словами, більше не було чого там робити²⁸.

Свою практичну діяльність Т.Войнаровський поєднував із теоретичними студіями – він вивчав економіку та поширював власні знання серед народу, публікуючи у пресі свої статті (деколи під псевдонімом Данило Журавель). Основна наукова праця священика – «Економічне положення українського народу в Польщі», перший том якої вийшов у Відні, а другий залишився у рукописі. Заслужують на увагу такі його твори, як «Польща на Сході й Заході»²⁹, «Вплив Польщі на економічний розвиток України»³⁰, «Про охорону селянської власності та її дальші висновки»³¹, «Деякі зауваження на сербський законопроект про народне господарство»³², «Що руйнує наше селянство і чи є яка рада тій руїні запобігти?»³³.

У 1905 р. о. Т.Войнаровський був призначений адміністратором столових дібр Галицької митрополії греко-католицької церкви³⁴.

У 1907 р., маючи велику довіру селян, був обраний послом до австрійського парламенту від Української національно-демократичної партії³⁵. Балотувався Т.Войнаровський у 56-ому виборчому окрузі, який охоплював такі населені пункти: Печеніжин, Коломия, Жаб'є, Кути, Косів, Яблонів, Заболотів, Гвоздець, Отинія³⁶. Його основними супротивниками були москвофіл д-р Дудикевич, радикал К.Трильовський, а також дідич вірменського походження п. Мойса³⁷, який користувався прихильністю поляків, тож представники влади намагалися (щоправда, безуспішно!) фальсифікувати вибори на його користь³⁸. Ще один кандидат – о. Попель – на вічі у Старих Кутах, побачивши, з яким ентузіазмом виборці сприймають кандидатури о. Т.Войнаровського і д-ра К.Трильовського, публічно відмовився від наміру стати членом парламенту, щоб уникнути «розсіяння» голосів. Зовсім інакше сприйняли в Кутах д-ра Дудикевича. Через 2 дні після згаданого віча, коли цей кандидат скликав свої збори, виборці відреагували на його промову свистом і вигуками «Ганьба!»³⁹. Не допомогла Дудикевичу і підтримка окремих священиків, які, всупереч волі митрополита, агітували за москвофільських кандидатів, посилаючись при цьому на своє «божественне післанництво» й навіть на волю самого владики А.Шептицького⁴⁰.

К.Трильовський пройшов до парламенту після першого туру виборів, набравши 61,56% голосів, тоді, як д-р Дудикевич набрав 9,35%, а Т.Войнаровський – 16,23%. Під час другого туру Т.Войнаровського підтримали 30 077 виборців. Таким чином, він не тільки перемаг д-ра Дудикевича, але й набрав найбільшу кількість голосів серед усіх послів парламенту. Заступником Т.Войнаровського обрали радикала Павла Лаврука⁴¹, хоча сам новообраний посол бажав бачити на його місці д-ра Олександра Кульчицького, директора «Покупського союзу» в Коломиї⁴².

У спогадах священика читаємо, що основною метою його діяльності у Відні було дбати про поліпшення економічного становища українських селян. Але зусилля Т.Войнаровського не принесли бажаних результатів, тому що вирішальне значення в парламенті мала не вагомість аргументів, а кількість голосів⁴³. Незважаючи на це, він намагався детально розглянути всі клопотання своїх виборців і допомогти кожному з них⁴⁴.

Обов'язки посла у Відні Т.Войнаровський виконував до 1910 р. Після того він уже не повертався до Балинець, а оселився у Львові, де став каноніком митрополичої капітули й генеральним адміністратором митрополичих дібр⁴⁵. Т.Войнаровський був довіреною особою владики А.Шептицького. Про це свідчить хоча б той факт, що митрополит дав йому доручення голосувати замість себе на виборах до представницьких органів влади⁴⁶.

Перебуваючи на цій посаді, Т.Войнаровський і далі продовжував сприяти розвитку освіти у краї та всіма можливими засобами допомагав учителям⁴⁷.

Перша світова війна застала Т.Войнаровського в Німеччині, куди він поїхав відпочивати у травні 1914 р.⁴⁸ Із російською окупацією Галичини для УГКЦ настали дуже складні часи. Уніатських парохів виганяли з храмів, а на їх місце призначали священників із російської православної церкви. Російські пропагандисти звинувачували греко-католицьке духовництво у «зраді народу»⁴⁹. За таємним розпорядженням Ніколая II митрополит А.Шептицький був заарештований (вересень 1914 р.) і вивезений до Курська, де його ув'язнили в монастирі. Потім був перевезений до Суздаля, де владику перебував до 1917 р. в особливо тяжких умовах⁵⁰. Довідавшись про арешт митрополита, Т.Войнаровський разом із П.Філясом і К.Хотинецьким звертається до представників австрійської влади з листом, в якому просить захистити українське греко-католицьке духовництво від переслідувань⁵¹. Аналогічне звернення вони пишуть до папи Бенедикта XV⁵².

У 1921 р. Т.Войнаровський був посередником між провідником ЗУНР Євгеном Петрушевичем, який на той час перебував у Відні, і польським прем'єр-міністром Владиславом Грабським⁵³. Поляки, за свідченням священника, готові були погодитися на надання Східній Галичині автономного статусу у складі Польщі, при цьому український уряд отримав би повну свободу дій у вирішенні всіх питань, окрім військових справ і закордонної політики. Проте Є.Петрушевич не прийняв таких умов, стверджуючи, що уряд ЗУНР не має потреби укладати будь-які договори з поляками, оскільки Антанта все одно надасть Східній Галичині повну державну самостійність⁵⁴.

У 1923 р. станіславський єпископ Григорій Хомишин уповноважив о. Тита працювати замість нього «в комісії папській у цілях парцеляції церковних дібр»⁵⁵. У 1929 р. священник був обраний членом історично-правничої секції Богословського наукового товариства у Львові⁵⁶.

Помер о. Тит Войнаровський 21 лютого 1938 р., на 83-му році свого життя⁵⁷. Щоб ушанувати пам'ять цього непересічного священника, товариство «Сільський господар» прийняло рішення продовжити втілення в життя його ідеї – дати можливість бажаючим молодим українцям здобути фахову сільськогосподарську освіту. Із цією метою було створено Фонд хліборобської освіти ім. о. Т.Войнаровського. Відповідне оголошення представники товариства опублікували в газеті «Діло». Вони звернулися до знайомих покійного, і, передусім, до тих, кому він у чомусь допоміг, із проханням пожертвувати кошти на фонд, аби прийдешні покоління ніколи не забули про цього священника⁵⁸.

Підсумовуючи, слід наголосити, що Т.Войнаровський зробив великий внесок у розвиток української освіти та культури, сприяв поліпшенню матеріального становища українського галицького селянства. Т.Войнаровський надавав фінансову допомогу молодим людям, які прагнули здобути освіту, а щоб підвищити ефективність сільського господарства о. Тит став засновником та співзасновником декількох хліборобських шкіл. Активну участь Т.Войнаровський брав у діяльності багатьох українських товариств та інституцій. Зі спогадів самого священника дізнаємося, що протягом певного часу він був головою 18-ти організацій одночасно. Отець Тит Войнаровський належав до числа тих галицьких священників, чия відданість своїм парафіянам стала чи не головною причиною

тієї вірності, яку наш народ зберігав Українській греко-католицькій церкві під час комуністичного терору.

¹ Ті, що від нас відійшли // Життя і знання (Львів). – 1938. – 25 лютого. – Ч.2. – С.126–127.

² *Войнаровський Т.* Низка споминів з мого життя // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. – Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1961. – С.15–75.

³ Див.: *Романюк Т.* Архів о. Тита Войнаровського в Національному музеї у Львові // Ковчег (Львів). – 2000. – Ч.2. – С.403.

⁴ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.15.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.6.

⁶ О. мітрат Тит Войнаровський. З приводу 50-ліття священства // Діло (Львів). – 1931. – 12 квітня. – Ч.80. – С.12.

⁷ О. мітрат Євген Тит Столобут Войнаровський // Діло. – 1938. – Ч.39. – 23 лютого. – С.1.

⁸ Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника Національної академії наук України (далі – ЛНБ НАН України). – Відділ рукописів. – Ф.11 (Барвінського). – Арк.1–2.

⁹ Передвиборчий рух // Діло. – 1907. – 8 травня. – Ч.91. – С.1.

¹⁰ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.4.

¹¹ *Ясінчук Л.* Пам'яті мітрата Тита Войнаровського // Діло. – 1938. – 25 лютого. – Ч.41. – С.3.

¹² ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.29–30.

¹³ Там само. – Арк.26.

¹⁴ Священик підрахував, що загальна сума податків, які сплачували мешканці Коломийського повіту за продаж спирту і горілки та утримання корчем і шинків становила 1 млн 600 тис. корон. Він пояснив їм, яку кількість тих чи інших продуктів можна було б купити на ці гроші. Зокрема, знаючи, що селяни дуже рідко їдять м'ясо, він заявив, що цієї суми вистачило б на придбання такої ковбаси, яку можна було б протягнути з Балинець до Відня і звідти – до Кракова (Див.: *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.36–37).

¹⁵ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.72–73.

¹⁶ Там само. – С.16–18.

¹⁷ О. мітрат Тит Войнаровський... – С.22.

¹⁸ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.23–24.

¹⁹ О. мітрат Тит Войнаровський... – С.22.

²⁰ *Романюк Т.* Архів о. Тита Войнаровського... – С.403.

²¹ *Войнаровський Т.* Справа парцеляційна // Діло. – 1901. – 12 листопада. – Ч.254. – С.3.

²² *Войнаровський Т.* Тяжке покривдження селян, управляючих тютюн // Діло. – 1901. – 22 січня. – Ч.17. – С.3.

²³ *Його ж.* Низка споминів... – С.34.

²⁴ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.64.

²⁵ Там само. – Спр.19. – Арк.49.

²⁶ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.66.

²⁷ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.32.

²⁸ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.66.

²⁹ О. мітрат Євген Тит... – С.1.

³⁰ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.66. – Арк.1–87.

³¹ Там само. – Спр.67. – Арк.1–57.

³² Там само. – Спр.68. – Арк.1–9.

³³ Там само. – Спр.71. – Арк.1–102.

³⁴ *Романюк Т.* Архів о. Тита Войнаровського ... С. 403.

³⁵ ЛНБ НАН України. – Відділ рукописів. – Ф. о/н. – Спр.4106. – Арк.1.

³⁶ Оголошене // Діло. – 1907. – 2 травня. – Додаток до Ч. 89. – С. 1.

³⁷ Передвиборчий рух // Діло. – 1907. – 8 травня. – Ч.91. – С.1.

³⁸ Виборчі розбої // Діло. – 1907. – 13 травня. – Ч.95. – С.1.

³⁹ Передвиборчий рух // Діло. – 20 квітня. – 1907. – Ч.80. – С.2.

⁴⁰ Пастирське посланіє // Діло. – 24 квітня. – 1907. – Ч.83. – С.2.

- ⁴¹ З виборчої статистики // Нива (Львів). – 1907. – 15 червня. – Ч.12. – С.366–368.
- ⁴² Оголошене // Діло. – 1907. – 20 квітня. – С.1
- ⁴³ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.56.
- ⁴⁴ Див.: ЛНБ НАН України. – Відділ рукописів. – Ф.804. – П.67. – Арк.3.
- ⁴⁵ Ті, що від нас відійшли // Життя і знання (Львів). – 1938. – 25 лютого. – Ч.2. – С.126–127.
- ⁴⁶ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.9.
- ⁴⁷ Див.: ЛНБ НАН України. – Відділ рукописів. – Ф.206 (Щурата Василя Григоровича). – Спр.441. – Арк.1.
- ⁴⁸ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.63.
- ⁴⁹ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.27. – Арк.1–2.
- ⁵⁰ *Панас К.* Митрополит Андрей Шептицький // Літопис Голготи України. – Т.2: Репресована церква. – Дрогобич, 1994. – С.39.
- ⁵¹ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.27. – Арк.1–2.
- ⁵² Там само. – Спр.28. – Арк.1–3.
- ⁵³ *Шагуляк М.* До історії українсько-польських переговорів у 1921 р. Місія Тита Войнаровського // Записки НТШ. Історично-філологічна секція. – Л., 1997. – С.127.
- ⁵⁴ *Войнаровський Т.* Низка споминів... – С.69.
- ⁵⁵ ЦДІАЛ. – Ф.682. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.20.
- ⁵⁶ Там само. – Арк.28.
- ⁵⁷ Ті, що від нас відійшли... – С.127.
- ⁵⁸ Фонд хліборобської освіти ім. о.Т.Войнаровського // Діло. – 1938. – 24 лютого. – Ч.40. – С.8.

The mitred father Tyt Yevhen Voynarovsky-Stolobut, the Halychyna priest, lived at the end of the XIX – the beginning of the XX century. Among other representatives of the priesthood he had been characterized by the extreme liking of a hard work and the real efficiency. Father Tyt spared no efforts in raising of the level of spirituality of his parishioners, and at the same time, he paid a lot of attention to the development of education in the country and to the improvement of the economic conditions of the peasantry of Halychyna.

А.І.Павко*

БІЛЯ ВИТОКІВ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ЕЛІТАРИЗМУ: В.ПАРЕТО, Ґ.МОСКА, Р.МІХЕЛЬС

Розглядаються витoki формування політичних концепцій елітаризму.

На сучасному етапі розвитку світової та вітчизняної політичної науки категорія «політична еліта» є широко вживаною, має широкий спектр тлумачень і модифікаційних варіантів. Наприклад, у російському двотомному виданні «Политическая энциклопедия» можна знайти інформацію про те, що «еліта політична – це добірна частина суспільства, меншість, яка править суспільством у цілому або різними сферами його життєдіяльності»¹. У першому в Україні фундаментальному політологічному енциклопедичному словнику запропоновано інтегральний підхід. Політична еліта, зазначається у виданні, – є меншістю суспільства, яка становить досить самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними й політичними рисами, що бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї².

* Павко Анатолій Іванович – д-р іст. наук, професор, Академія муніципального управління (Київ).